

Arbeidsnotat nr. 18/10
Hjelpemidler og egenbetaling
av
Christian Andersen

SNF-prosjekt nr. 2452
Egenandeler på hjelpemidler til eldre brukere

Prosjektet er finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet

SAMFUNNS- OG NÆRINGSLIVSFORSKNING AS
BERGEN, April 2010
ISSN 1503-2140

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og i strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Innhold

1	Innledning	1
2	Nærmere om hjelpemidler og hjelpemiddelsentralene	2
2.1	Formål og organisering.....	2
2.2	Brukere av hjelpemidler	3
2.3	Ulike typer av hjelpemidler	4
3	Utvikling i inntekt og formue for ulike aldersgrupper.....	5
3.1	Utvikling i inntekt og formue for ulike aldersgrupper 2000-2007	5
3.2	Sammenligning av inntekt og formue i 2007 for brukere og alle.....	7
4	Brukerbetaling og egenandeler	11
4.1	Innledning	11
4.2	Utreddinger om brukerbetaling	11
4.3	Brukerbetaling for å fremme effektivitet.....	13
4.4	Brukerbetaling som fiskal avgift	14
4.5	Fordelingshensyn.....	14
4.6	Administrative hensyn.....	16
5	Oppsummering og konklusjon.....	17
6	Litteratur	19
7	Tabellvedlegg.....	20

1 Innledning

Dette notat tar opp problemstillinger knyttet til hjelpemidler som med grunnlag i Folketrygdloven stilles til rådighet for brukere med ulike typer funksjonshemninger. Utlån administreres av hjelpemiddelsentralene i hvert fylke. Notatet er skrevet på oppdrag av Hjelpemiddelutvalget, som utreder ulike problemstillinger knyttet til hjelpemiddelsentralenes arbeid. Problemstillingen er av hjelpemiddelutvalget beskrevet på følgende måte

Dagens forvaltning av hjelpemidler over folketrygden er i hovedsak basert på en utlånsmodell, der utlån er gratis og det enkelte hjelpemiddel forblir folketrygdens eiendom. Om lag 80 % av hjelpemidlene er såkalte enkle hjelpemidler, med liten grad av behovsvurdering og tilpasning/oppfølging i etterkant.

Hjelpemiddelutvalget er både opptatt av forenkling/effektivisering og at det er betydelige utfordringer knyttet til den demografiske utviklingen de nærmeste tiårene, med flere gamle og økende behov for hjelpemidler og tilrettelegging. Dette vil også ha betydning for det økonomiske grunnlaget for hjelpemiddelsystemet. Gitt dagens dekningsgrad og finansiering over folketrygden vil dette systemet settes under betydelig press. Levekårsdata indikerer at eldres inntekts- og formuesforhold er blitt betydelig bedret over de siste tiår. Den sterkeste veksten i inntekt og formue finner vi blant de som er 65 år og eldre. Forklaringen er at nye pensjonistkull har flere opptjente pensjonspoeng, økte kapitalinntekter og lavere skatt på slike inntekter. Siden 1990 har medianinntekten økt med 51 prosent for eldre par over 65 år uten hjemmeværende barn. Det samme mønsteret i inntektsutviklingen finner en blant eldre som bor alene. Funksjonsnedsettelse som følge av aldring er i stor grad en naturlig prosess som rammer de fleste i denne aldersgruppen, mens når det gjelder personer med funksjonsnedsettelse i yrkesaktiv alder har hjelpemidler i større grad en kompensatorisk innretning. Dette aktualiserer spørsmålet om det på sikt er aktuelt å vurdere innføring av større grad av egenbetaling/egenandeler når det gjelder hjelpemidler til eldre.

Dette notat tar først opp spørsmål knyttet til inntektsutviklingen for ulike aldersgrupper og sammenligner gruppen av hjelpemiddelbrukere med befolkningen som helhet for ulike aldersgrupper. Det vil konkret bli gitt dokumentasjon av følgende spørsmål.

- Hvor stor andel av befolkningen innen ulike aldersgrupper er brukere av hjelpemidler
- Hvordan har inntektsutviklingen vært for ulike aldersgrupper i befolkningen i årene 2000-2007.

- Hvordan er inntekten for brukere av hjelpemidler sammenlignet med gjennomsnittstallene for alle personer i samme aldersgruppe for året 2007.

Det vil deretter bli gitt en prinsipiell diskusjon av grunnlaget for egenbetaling. Utgangspunktet er generell teori for finansiering av offentlige tjenester. Dette prinsipielle grunnlaget vil være utgangspunkt for en vurdering av brukerbetaling i forhold til egenskapene ved ulike typer hjelpemidler og ulike brukere.

For å kunne vurdere grunnlaget for en brukerbetaling for hjelpemidler er det nødvendig også med informasjon om bruk av hjelpemidler for ulike grupper av brukere. Dette gjelder for eksempel

- Hvor stor er verdien av tjenester fra hjelpemidler som brukerne mottar, og hvordan er spredningen innad i brukergruppen
- Hvilke typer hjelpemidler stilles til rådighet for ulike grupper av brukere
- Hvordan er samvariasjonen mellom inntekt og verdien av tjenester mottatt fra hjelpemidler

Denne typen informasjon har ikke vært tilgjengelig for dette prosjektet.

2 Nærmere om hjelpemidler og hjelpemiddelsentralene

2.1 Formål og organisering

Støtte i form av hjelpemidler er hjemlet i Folketrygdlovens (Ftrl) § 10 om ytelser under medisinsk rehabilitering. Formålet er å sikre inntekt, og å kompensere for bestemte utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet for medlemmer av Folketrygden som har sykdom, skade eller lyte. Kravet er at evnen til å utføre inntektsgivende arbeid eller at funksjonsevnen i dagliglivet er varig nedsatt. Med varig menes nedsettelse over to år. Ftrl § 10-7 beskriver de ulike stønadsformer, herunder hjelpemidler. Et hjelpemiddel er i folketrygdlovens forstand et hjelpemiddel som er egnet til direkte å avhjelpe/erstatte/kompensere for en funksjonssvikt¹. Stønad til hjelpemiddel kan være i form av utlån, tilskudd, eller rente- og avdragsfritt lån. Hjelpemidler som inngår i hjelpemiddelsentralens sortiment skal gis som utlån fra hjelpemiddelsentralen. Utlånte hjelpemidler er folketrygdens eiendom, og folketrygden dekker eventuelle reparasjonsutgifter. Når behovet for hjelpemiddelet er opphørt skal hjelpemiddelet returneres til hjelpemiddelsentralen. Tilskudd brukes på sortiment utenfor hjelpemiddelsentralen som ikke er velegnet til resirkulering.

¹ <http://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/183748.cms>

Hjelpemiddelsentralene ble etablert for å gi bedre lagring og resirkulering av hjelpemidler. Fra 1. januar 1994 ble hjelpemiddelsentralene overført til staten som en del av trygdeetaten, med Rikstrygdeverket som sentralt ansvarlig forvaltningsorgan som har det faglige og økonomiske ansvaret for hjelpemiddelsentralene. Med overføringen til staten er det blant annet forventet en bedre utnyttelse av ressursene i systemet og mer likeverdig tilbud til brukerne enn det som hadde vært mulig med fylkeskommunal administrering. Fra 1. januar 1995 har alle landets fylker hatt en hjelpemiddelsentral.

2.2 Brukere av hjelpemidler

Det brukes flere begreper for å beskrive brukere av hjelpemidler. Betjente brukere av hjelpemidler er de personer som innen et nærmere angitt tidsrom får tildelt ett eller flere utlån av hjelpemiddel. Registrerte brukere betegner alle som på et gitt tidspunkt er registrert med ett eller flere utlån.

Tabellen under beskriver antallet av betjente brukere for året 2003 i forhold til størrelsen av befolkningen innen ulike aldersgrupper. Tallene for brukere er basert på en artikkel av Sigurd Gjerde i Arbeid og velferd nr. 2-2007, mens befolkningstall er hentet fra SSB.

Tabell 1: Betjente brukere som andel av hele befolkningen 2003

Aldersgruppe	Personer i befolkningen			Betjente brukere			Betjente brukere i prosent av befolkningen i hver aldersgruppe		
	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle
0-9 år	308 096	293 023	601 119	3232	2303	5535	1,0	0,8	0,9
10-19 år	298 554	282 735	581 289	5761	3295	9056	1,9	1,2	1,6
20-29 år	293 331	286 348	579 679	1893	1964	3857	0,6	0,7	0,7
30-39 år	355 430	341 925	697 355	2682	3618	6300	0,8	1,1	0,9
40-49 år	322 749	311 807	634 556	3224	4610	7834	1,0	1,5	1,2
50-59 år	298 193	287 288	585 481	4637	6831	11468	1,6	2,4	2,0
60-69 år	176 130	185 777	361 907	5 994	7 584	13 578	3,4	4,1	3,8
70-79 år	134 850	170 953	305 803	12 340	18 877	31 217	9,2	11,0	10,2
80-89 år	61 989	115 435	177 424	14 356	32 578	46 934	23,2	28,2	26,5
90 år og eldre	6 785	20 854	27 639	3 179	9 338	12 517	46,9	44,8	45,3
Alle	2 256 107	2 296 145	4 552 252	57 298	90 998	148 296	2,54	3,96	3,26

Kilde: Betjente brukere fra artikkel av Sigurd Gjerde Arbeid og velferd nr 2 2007.
Befolkningstall fra SSB statistikkbanken

Det er gruppen 80-89 år som utgjør den største gruppen når det gjelder antall brukere.

Det er bare en liten del av hver aldersgruppe fra 0-60 år som faller inn under betjente brukere. Andelen stiger imidlertid kraftig når man kommer over 70 år. Andelen for gruppen 70-79 er

omkring 10 % og andelen mer enn doubles for hvert av de neste alderstrinn. Antallet personer i hver aldersgruppe faller med alderen, slik at en høy andel ikke nødvendigvis svarer til et stort antall personer.

Tabellen under viser hvordan de betjente brukere fordeler seg på ulike aldersgrupper. Det fremgår av omkring 61 % av brukerne er over 70 år. Aldersgruppene fra 0 til 69 år utgjør 39 % av betjente brukere.

Tabell 2: Fordeling av betjente brukere på aldersgrupper 2003

Andel av betjente som hører til i hver aldersgruppe		
Alder	Prosent	Kumulert
0-9 år	3,7	3,7
10-19 år	6,1	9,8
20-29 år	2,6	12,4
30-39 år	4,2	16,7
40-49 år	5,3	22,0
50-59 år	7,7	29,7
60-69 år	9,2	38,9
70-79 år	21,1	59,9
80-89 år	31,6	91,6
90 år og eldre	8,4	100,0

Kilde: Betjente brukere fra artikkel av Sigurd Gjerde Arbeid og velferd nr 2 2007.

Tabell 5 viser tilsvarende tall for registrerte brukere for året 2007.

Det fremgår av tabellene over at det er mange brukere blant de eldre, og at brukerne utgjør en relativt stor andel av enkelte aldersgrupper. Andelen er imidlertid ikke større enn at det kan være betydelig variasjon mellom individene i gruppen for eksempel når det gjelder inntekt og formue. Det er ikke gitt at brukerne innen hver gruppe er representativ for hele gruppen når det gjelder disse variablene. Derfor vil det i det følgende bli lagt opp til en mer detaljert sammenligning av inntekts- og formuesforhold for brukerne sammenlignet med andre personer i samme aldersgruppe.

2.3 Ulike typer av hjelpemidler

Som nevnt er formålet med hjelpemidler å kompensere for utgifter til bedring av arbeids- og funksjonsevnen for folk med sykdom, skade eller lyte. Denne definisjonen er forholdsviss bred, og hjelpemidlene som er tilgjengelige dekker et bredt spekter, jf kodelisten som er vist under.

- 04 Hjelpemidler for personlig medisinsk behandling
- 05 Hjelpemidler for å trene ferdigheter
- 09 Hjelpemidler for personlig stell og beskyttelse
- 12 Hjelpemidler for personforflytning
- 15 Hjelpemidler i husholdningen
- 18 Hjelpemidler for innredning og tilpasning av boliger og andre lokaler
- 22 Hjelpemidler for kommunikasjon og informasjon
- 24 Hjelpemidler for håndtering og transport av produkter og varer
- 30 Hjelpemidler for lek og fritidsaktiviteter

De ulike typer hjelpemidler varierer sterkt med hensyn til kostnader og kompleksitet. Enkelte vil være til daglig bruk over lengre tidsrom, mens andre vil bli brukt i kortere perioder.

Det har ikke innen rammen av dette prosjekt vært mulig å få tilgang på kostnadene knyttet til ulike grupper hjelpemidler. Det har ikke vært mulig å få tilgang på individualiserte data for bruken av hjelpemidler. Verken når det gjelder verdien av de hjelpemidler som stilles til rådighet eller typen av hjelpemidler.

Data av denne typen ville være interessant for å vurdere betydningen av hjelpemidler for ulike grupper. Som det vil bli argumentert for i senere avsnitt er det prinsipielle grunnlaget for brukerbetaling avhengig av hvilken rolle hjelpemidler har for den enkelte bruker og sammenhengen med tilbudet av ulike private og offentlige goder.

Også når det gjelder estimering av den fremtidige kostnadsutviklingen ville det være interessant med en oversikt over utviklingen over tid for bruken av ulike hjelpemiddeltypene. Dette måtte ses i sammenheng med hva som er faste og variable kostnader ved driften av hjelpemiddelsentralene. Dette er momenter som kunne tillegges vekt i en nærmere utredning av kostnadsutviklingen for hjelpemiddelsentralene.

3 Utvikling i inntekt og formue for ulike aldersgrupper

3.1 Utvikling i inntekt og formue for ulike aldersgrupper 2000-2007

Utgangspunktet for utredningen var at det er observert en økning i både inntekt og formue for de eldste deler av befolkningen, som er høyere enn for befolkningen som helhet. Dette avsnitt beskriver utviklingen langs ulike dimensjoner.

Tabellen under viser utviklingen fra 2000-2007 for ulike inntekts- og formueskomponenter for tre aldersgrupper. Dette er gjennomsnittstall for personer i de ulike gruppene.

Tabell 3: Utvikling i inntekt og formue for tre aldersgrupper 2000-2007

Aldersgruppe	Inntekt og formue	Beløp 2000	Indeks 2000	Beløp 2007	Indeks 2007
17-34 år	Bruttoinntekt	181 700	100	225 600	124
	Personinntekt lønn	157 700	100	205 500	130
	Utlíkna skatt	43 200	100	51 900	120
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	128 700	100	150 700	117
	Bankinnskott	40 400	100	62 500	155
	Skattepliktig bruttoformue	142 900	100	228 400	160
	Gjeld	236 500	100	442 600	187
35-66 år	Bruttoinntekt	298 300	100	400 900	134
	Personinntekt lønn	209 700	100	306 100	146
	Utlíkna skatt	80 100	100	108 900	136
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	230 400	100	296 600	129
	Bankinnskott	102 800	100	176 000	171
	Skattepliktig bruttoformue	476 800	100	776 800	163
	Gjeld	318 200	100	617 800	194
67 år og eldre	Bruttoinntekt	162 100	100	239 700	148
	Personinntekt lønn	5 200	100	10 700	206
	Utlíkna skatt	29 100	100	45 200	155
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	116 200	100	169 200	146
	Bankinnskott	213 600	100	340 500	159
	Skattepliktig bruttoformue	454 100	100	774 800	171
	Gjeld	49 700	100	129 300	260

Kilde: SSB Inntekt og formue frå sjølvmeldinga for busette personar 17 år og eldre..

Det fremgår av Tabell 3 over at bruttoinntekten får aldersgruppen 67+ har økt mer enn det er tilfelle for de to andre aldersgruppene. For år 2000 hadde 67+ den laveste bruttoinntekten, mens denne gruppen har den nest laveste i år 2007. Når det gjelder bruttoformue har gruppen 55-66 og 67+ tilnærmet samme verdi for år 2007, mens verdien var lavere noe lavere for år 2000. Tabellen over viser også verdiene uttrykt som indeks med år 2000 som 100. Da er det lettere å sammenligne utviklingen over tid for ulike grupper og inntekts- og formueskomponenter.

Det fremgår at aldersgruppen 67+ har den sterkeste samlede utvikling i bruttoinntekt. Samtidig er nivået på bruttoinntekten vesentlig lavere enn for gruppen 35-66. Personinntekt

lønn er fordoblet i perioden for de eldre, men beløpsmessig har denne komponenten ikke så stor betydning. Skattepliktig bruttoformue har økt mest for gruppen 67+, men utviklingen er ikke vesentlig sterkere enn det som er tilfelle for de øvrige gruppene. Det er gjelden som har økt mest av alle komponenter. Dette gjelder for alle aldersgruppene, men mest for gruppen 67+.

Tabellen under beskriver sammensetningen av husholdningsinntekt på ulike inntektstyper for to aldersgrupper. 45-66 og 67+, for året 2007.

Tabell 4: Sammensetning av husholdningsinntekt for to aldersgrupper 2007

Par uten barn, eldste person 45-66 år	Yrkesinntekter (kr)	589 400
	Kapitalinntekter (kr)	67 200
	Overføringer (kr)	124 600
	Samlet inntekt (kr)	781 200
	Utlignet skatt og negative overføringer (kr)	221 900
	Inntekt etter skatt (kr)	559 400
	Antall husholdninger	236 566
Par uten barn, eldste person 67 år og over	Yrkesinntekter (kr)	67 200
	Kapitalinntekter (kr)	60 800
	Overføringer (kr)	380 800
	Samlet inntekt (kr)	508 800
	Utlignet skatt og negative overføringer (kr)	108 700
	Inntekt etter skatt (kr)	400 100
	Antall husholdninger	165 409

Kilde: SSB Inntektsregnskap for husholdninger, etter husholdningstype.

Det fremgår av tabellen at den eldre aldersgruppen har vesentlig lavere yrkesinntekt enn den yngre. De to gruppene har omtrent samme nivå for kapitalinntekter. Overføringsinntektene, som her inkluderer ulike former for pensjoner og trygder er vesentlig høyere for den eldre aldersgruppen. Samlet inntekt er en del lavere for den eldre aldersgruppen.

3.2 Sammenligning av inntekt og formue i 2007 for brukere og alle

Tabell 5 sammenligner inntekt og formue for alle personer i en gitt aldersgruppe med registrerte brukere i samme aldersgruppe. Gruppen av brukere er inkludert i gruppen alle. Det fremgår av tabellen at bruttoinntekt er lavere for brukere av hjelpemidler for alle aldersgrupper, men at forskjellen er størst for de yngre aldersgrupper, mens forskjellen blir vesentlig mindre fra 65 år og oppover. For aldersgruppene fra 17-34 og 35-59 utgjør

bruttoinntekten for brukere omkring 66 % av inntekten for alle, for de fire høyeste aldersgruppene er den tilsvarende verdien 71 %, 81 %, 88 % og 93 %.

Ser man på de enkelte inntektskomponentene er personinntekt lønn for brukere omkring 50% av det tilsvarende beløpet for alle personer i samme aldersgruppe. For næringsinntekt er forholdstallet mindre, men dette er også en mindre viktig inntektskomponent. For registrerte brukere er pensjoner en meget viktig del av bruttoinntekten. For aldersgruppene mellom 35 og 64 år varierer andelen av pensjonene mellom 30 og 33% av bruttoinntekten. For aldersgruppen 65-69 er andelen pensjoner 75% for registrerte brukere og 60% for alle. For aldersgruppene over 70 år er pensjoner helt dominerende både for brukere og for alle.

Når det gjelder bruttoformue varierer størrelsen for gruppen av brukere fra 57% av størrelsen for alle for aldersgruppene 35 til 64 år og til 83% for aldersgruppen 75 år og eldre. Det er mindre forskjeller når det gjelder gjeld. Dette betyr at nettoformuen for brukere er en del lavere enn for alle personer i samme aldersgruppe.

Tabell 5 viser vesentlige forskjeller i inntektsnivå og sammensetning av bruttoinntekt mellom brukere og alle personer for de yngre aldersgruppene. Forskjellene blir imidlertid gradvis mindre både når det gjelder inntektsnivå og inntektssammensetning når alderen stiger. Det samme mønster viser seg for formuen. For formuen er forskjellen vesentlig, også for de eldste aldersgruppene. Dette gjelder spesielt når man ser på nettoformuen.

Forskjellene i inntektsnivå og inntektssammensetning kan tolkes som en avspeiling av ulik grad av integrering i arbeidsmarkedet. De som er brukere av hjelpemidler i de yngre aldersgrupper er mindre integrert og får derfor lavere lønn fra arbeid og næringsvirksomhet.

For de eldre aldersgrupper blir gruppen av brukere en stadig større del av personene i hver aldersgruppe. Dette betyr at en vesentlig andel av brukerne i disse aldersgruppene ikke var brukere i sine yngre år, og at en vesentlig del derfor har hatt "normale" arbeidsmarkedsforløp. Dette har betydning for opptjening av pensjonspoeng og oppbygging av formue. For de eldste aldersgruppene vil det derfor være mindre forskjeller i inntektsnivå og inntektssammensetning enn det var tilfelle for yngre aldersgrupper.

Dette reiser spørsmålet om det med dette utgangspunkt er store forskjeller innen gruppen av brukere når det gjelder inntekt. Tabell 6 viser gjennomsnittlig bruttoinntekt for de ulike aldersgrupper for gruppen av brukere. Tabellen viser også spredningen omkring denne gjennomsnittsverdien i form av kvartiler. Kvartilverdiene fremkommer ved at individene sorteres etter bruttoinntekt. Verdien for 25 % kvartilet er da bruttoinntekten for det individ som har en fjerdedel av antallet individer under seg i rangeringen. Medianinntekten er

inntekten til det individ som ligger midt i rangeringen. Interkvartil er differansen mellom verdien for 75 % og 25 % kvartilene.

Det fremgår av Tabell 6 at gjennomsnittsverdien for alle aldersgrupper er høyere enn medianverdien. Dette betyr at fordelingen av inntekt er noe forskutt mot høyre, altså de høyeste inntektsintervallene. Hadde fordelingen vært helt symmetrisk ville medianverdien og gjennomsnittet ha vært identiske. For alle aldersgruppene er det betydelig spredning i inntekten. Verdien for 25 % kvartilet er i overkanten av 60% av gjennomsnittsinntekten. Avstanden mellom 25 % og 75% kvartilet – i tabellen referert til som interkvartil – er også betydelig.

Det er ikke i datamaterialet tilsvarende tall for alle personer, så en sammenligning av fordelingstallene er ikke mulig å gjennomføre.

Konklusjonen er at inntektsnivå og sammensetning av inntekten for de eldste aldersgruppene er nokså lik for brukere og alle personer. Imidlertid er det en betydelig spredning av inntekten innad i hver aldersgruppe for brukere av hjelpemidler.

Tabell 5: Inntekt og formue for ulike aldersgrupper, alle personer og registrerte brukere av hjelpemidler 2007

Inntekt etter aldersgrupper 2007	17 - 34		35 - 59		60 - 64		65 - 69		70 - 74		75 og eldre	
	Alle	Brukere	Alle	Brukere	Alle	Brukere	Alle	Brukere	Alle	Brukere	Alle	Brukere
Bruttoinntekt	225 600	145 591	411 500	274 679	364 900	260 848	296 300	240 125	259 600	229 032	216 300	202 200
Personinntekt lønn	205 500	116 119	331 900	167 232	212 700	91 366	65 400	32 629	11 300	5 847	1 700	700
Næringsinntekt i alt	9 200	3 025	31 100	10 401	24 500	9 114	13 400	5 462	4 900	2 093	1 300	700
Personinntekt pensjon	4 100	22 250	18 200	83 592	86 900	140 656	179 800	180 333	210 300	198 821	188 500	181 000
Kapitalinntekter	5 700	3 387	26 900	11 858	37 100	18 016	34 600	19 894	30 600	20 648	23 400	18 700
Inntektsfradrag	74 900	51 500	108 700	84 872	86 600	71 801	71 200	63 169	60 000	57 347	50 800	47 800
Alminnelig inntekt etter særfradrag	150 700	90 930	303 500	178 620	275 700	175 803	216 400	162 605	185 100	155 473	150 600	137 600
Skattepliktig bruttoformue	228 400	136 601	738 200	424 955	959 800	552 949	894 100	565 966	813 100	612 440	731 300	612 400
Gjeld	442 600	210 697	675 000	444 438	375 600	278 274	251 300	211 946	163 700	153 274	84 800	76 800
Utlignet skatt	51 900	26 505	112 700	55 492	96 700	51 492	67 000	43 558	51 200	39 222	37 500	31 700
Antall personer	1 090 587	42 218	1 640 983	73 337	277 354	23 025	188 500	21 045	148 930	25 399	355 878	166 724
Andel registrerte brukere i hver aldersgruppe	3,9%		4,5%		8,3		11,2%		17,0%		46,9%	

Kilde: SSB Inntekt og formue fra sjølvmeldinga for busette personar 17 år og eldre. Oversikt over registrerte brukere fra NAV.

Tabell 6: Spredningen av bruttoinntekt for registrerte brukere i ulike aldersgrupper 2007

Bruttoinntekt etter alder 2007	Alle	17-34	35-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80+
Gjennomsnittsinntekt	218 634	145 591	274 679	260 848	240 125	229 032	216 857	197 797
25 % kvartil	132 471	27 513	169 725	163 017	149 926	141 447	136 689	128 094
Medianinntekt (50 % kvartil)	185 169	129 793	238 255	223 844	209 000	198 246	188 012	166 049
75 % kvartil	265 332	209 688	333 433	310 940	281 103	264 741	252 289	229 342
Interkvartil	132 861	182 175	163 708	147 923	131 177	123 294	115 600	101 248
Antall registrerte brukere	351 777	42 218	73 337	23 025	21 045	25 399	38 264	128 489

Kilde: SSB Inntekt og formue fra sjølvmeldinga for busette personar 17 år og eldre. Oversikt over registrerte brukere fra NAV.

4 Brukerbetaling og egenandeler

4.1 Innledning

Dette avsnittet inneholder noen prinsipielle vurderinger når det gjelder effekten av brukerbetaling og avklaring av forholdet mellom begrepene brukerbetaling og egenandel. Den samlede finansiering av den offentlige sektor er fordelt på en rekke skatte- og avgiftsformer. Dette inkluderer blant annet inntekts- og formuesbeskatning, trygdeavgifter, merverdiavgift og ulike former for særavgifter. Alle skatteformer har effekter på tilpasningen for de berørte aktørene, og kan derfor ha betydning for effektiviteten i ressursbruken i samfunnet. I noen situasjoner kan en avgift være begrunnet med at den fremmer effektivitet. I andre situasjoner vil skatter eller avgifter på varer og tjenester være begrunnet med et rent fiskalt hensyn, altså at de pålegges utelukkende fordi det er en måte å hente inn inntekt for det offentlige. Det legges gjerne til grunn at brede skattegrunnlag gir lavere samlet effektivitetstap. Et gitt inntektsbehov for offentlig sektor kan sikres på den mest effektive måte ved å balansere effektivitetstapet mellom ulike skatter og avgiftsformer mot hverandre. Ulike nivåer i offentlig sektor har ulik grad av frihet til å finansiere tjenester. Staten har den største friheten når det gjelder finansiering, og det er derfor relevant å vurdere for eksempel brukerbetaling for hjelpemidler opp mot andre finansieringsformer

4.2 Utredninger om brukerbetaling

Brukeravgifter har vært diskutert både som generell finansieringsform for offentlig sektor og innen helsesektoren og pleie- og omsorgssektoren. NOU 1997:8, Om finansiering av kommunesektoren, diskuterer ulike finansieringsformer. Sunnevåg og Schjelderup (1997) gir en oversikt over ulike finansieringsformer som er til rådighet for kommunesektoren, blant annet brukerbetaling. Det legges her vekt på utforming av brukerbetaling ut fra ulike kriterier som effektivitet, omfordeling og brukerbetalings rolle innen den samlede finansieringen av kommunesektoren. Det siste perspektivet er også utgangspunkt for Borge (2000), argumenterer for at brukerbetaling i VAR sektoren i høy grad er provenybasert. Brukeravgifter i denne sektoren tas i bruk i høyere grad når andre finansieringsmuligheter er begrensede.

Brukerbetaling var også et tema i NOU 1997: 17, Finansiering og brukerbetaling for pleie- og omsorgstjenester. Det vises i Kapittel 3 til erfaringer med brukerbetaling. Litteraturen det refereres til gjelder i stor grad erfaringer fra helsesektoren, men det legges til grunn at erfaringene er relevante også for pleie- og omsorgssektoren. Utvalget legger vekt på at

erfaringene tyder på at det er lavinntektsgruppene som blir mest påvirket av brukerbetaling. Det tas for gitt at plele- og omsorgstjenester også i fremtiden skal tildeles etter administrative kriterier, slik at brukerbetalingen må ses ut fra et finansieringsperspektiv, ikke et effektivitetsperspektiv. Selv betalingsordninger med lav grad av kostnadsdekning vil i følge utvalget kreve skjermningsordninger for brukere med store behov eller lav inntekt.

Iversen (2008) diskuterer egenandeler ved helsetjenester. Rapporten drøfter i avsnitt 6 ulike alternativer for å øke helsesektorens inntekter fra andre kilder enn de ordinære offentlige budsjetter. Bakgrunnen for dette kan være et ønske om å skjerme offentlige budsjetter eller å gi insitamenter til å avveie kostnader og helseutbytte av bruken av helsetjenester. Det legges vekt på å skjerme storbrukere av helsetjenester. Det argumenteres for at utformningen av brukerbetalingsordninger må ses i sammenheng med tak på samlet egenbetaling. Det vises også til at beslutning om tildeling og prioritering er viktig hvis betalingen for tjenester er lavere enn produksjonskostnaden.

Det er en omfattende internasjonal litteratur om brukerbetaling innen helsesektoren. Det skjelnes typisk mellom coinsurance, hvor brukeren betaler en andel av de samlede kostnadene som påløper, og copayment, som er en fast betaling per behandling. Det er ikke mulighet for å gi en omfattende oversikt over denne litteraturen. Eksempler på oversiktsartikler eller artikler som diskuterer resultater i en bredere sammenheng er Rice og Matsuoka (2004), Bach (2008), Goldman, Joyce og Zheng (2007) og Austvoll-Dahlgren et al. (2008). Litteraturen som gjelder helsetjenester og farmasi viser at brukerbetaling har innflytelse på brukernes atferd med hensyn til bruk av tjenester eller omfanget av bruken. Det stilles imidlertid også spørsmål om dette er ønskede effekter gitt de effekter dette kan ha på helsetilstanden. På dette punktet er konklusjonene ikke entydige, men som hovedregel anbefales at betalingsordninger utformes slik at det tas hensyn til fordelingsvirkninger og karakteren av de tjenester som det kreves betaling for.

Kristiansen (2003) er et eksempel på en grundig empirisk basert utredning av økonomiske konsekvenser av tjenestebasert egenbetaling for pleie og omsorgstjenester. Utredningen er et eksempel på hvor omfattende dataarbeid som er nødvendig for å vurdere både proveny og fordelingsvirkninger av betalingsordninger. Brukerbetaling er også tema for en del nyere litteratur om beskatning, men da spesielt i forhold til skattekonkurransen, for eksempel Huber og Runkel, (2009) eller Fuest og Kolmar (2007). Dette perspektivet er ikke relevant for problemstillingen i dette notatet.

4.3 Brukerbetaling for å fremme effektivitet

En betaling kan være effektivitetsfremmende hvis den korrigerer for eksternaliteter eller hvis den bidrar til effektivitet i forbruk og produksjon av ulike tjenester.

En eksternalitet oppstår når en aktørs handlinger påvirker nytte eller kostnader for andre aktører, uten at førstnevnte tar inn over seg disse virkningene gjennom priseffekter i markedet. Hvis dette er tilfelle vil det være et avvik mellom den individuelle og den samfunnsmessige verdsetting av en handling. Eksternaliteter kan være negative eller positive. Avgifter kan brukes for å internalisere negative eksterne virkninger, mens en subsidie kan internalisere en positiv ekstern effekt. Spørsmålet er da om det kan argumenteres for negative eller positive eksterne virkninger av bruk av hjelpemidler. Det kan være effekter knyttet til mindre behov for assistanse fra familie eller offentlig sektor.

I et velfungerende tradisjonelt marked vil prisen for en vare eller tjeneste avspeile både brukernes betalingsvilje eller marginalnytte og tilbydernes marginalkostnad ved å produsere varen eller tjenesten. Markedsløsningen er effektiv hvis marginalnyttens er identisk med marginalkostnaden. Dette forutsetter imidlertid at brukerne har full informasjon om egenskapene ved varen og mulige alternativer i markedet, og at produsentene setter prisen lik marginalkostnaden.

En begrunnelse for brukerbetaling kan ut fra dette være hensynet til effektivitet i forbruk og produksjon. Hvis en vare stilles til rådighet gratis eller til en pris som er vesentlig lavere enn kostnadene ved å tilveiebringe den, kan dette øke etterspørselen ut over det som svarer til optimal produksjon.

Hvis det er begrenset tilgang til hjelpemidler vil det være nødvendig med rasjonering. Rasjonering etter betalingsvilje vil sikre den mest effektive utnyttelse av det begrensede tilbud. I noen situasjoner vil det ikke være mulig eller ønskelig med full rasjonering basert på betalingsvilje. Et mindre gebyr eller egenandel kan sikre at nytten er over et gitt minimumsnivå, selv om det ikke er mulig å oppnå full balansering av marginalnytte og marginalkostnad. En slik avgift omtales noen steder som "avsilingsavgift".

Effektivitetsvirkningen av prismekanismen reduseres hvis tilbud og etterspørsel avviker fra det som gjelder i det tradisjonelle markedet, det ble henvist til over. Når det gjelder tjenester innen helse og omsorg vil det ofte være avvik fra dette, både på tilbuds- og etterspørselssiden. Hvis tjenesten tildeles etter behovsprøving eller at brukerne ikke selv kan bestemme omfanget av tjenesten, vil prismekanismen være mindre relevant ut fra effektivitetshensyn. Hvis markedet for disse tjenester er begrenset, eller tjenesten er så komplisert å vurdere, at

brukerne ikke kan ha oversikt over eget behov eller ulike alternativer, vil brukerbetalings bidrag til effektivitet reduseres.

4.4 Brukerbetaling som fiskal avgift

En fiskal avgift er karakterisert av at den skal bidra til den generelle finansiering av offentlig sektor. Det er alminnelig akseptert at skatter på inntekt eller avgifter på ulike varer og tjenester alle vil bidra til mindre effektivitet, hvis de fører til et avvik mellom pris og marginalkostnad. Denne vridningseffekten vil være større jo høyere skatte- eller avgiftssatser som brukes på de enkelte tjenestene. Dette er i seg selv et argument for brede skattegrunnlag og en fordeling av det samlede skatteproveny på ulike skatteformer. Teori for optimal beskatning viser at slike vridningseffekter minimaliseres hvis avgifter differensieres etter priselastisiteten i etterspørselen, slik at avgiften øker jo mindre følsom etterspørselen er for endringer i prisen. At nødvendighetsgoder på denne måten fremstår som velegnede skatteobjekter kan imidlertid stride mot en ønsket fordelingsprofil.

Ut fra et rent fiskalt perspektiv kan brukerbetaling eller en egenandel ses som en avgift lagt på bruken av en bestemt vare eller tjeneste. Da er avgiften ikke nødvendigvis øremerket til finansiering av den aktuelle tjenesten, men provenyet inngår snarere som en del av den samlede offentlige inntekt. Det vil imidlertid være naturlig at en slik avgift er utformet slik at det er en viss proporsjonalitet i forhold til de verdier den enkelte mottar eller de kostnader som knytter seg til de tjenester som leveres.

4.5 Fordelingshensyn

Det argumenteres ofte for at den overordnede fordelingspolitikken bør være et statlig ansvar. Dette har sammenheng med at det er på dette nivå at sentrale virkemidler og skatteformer knyttet til inntekt og formue fastsettes. Det er også på dette nivå lettere å basere beskatningen på en samlet oversikt over inntekt og formue. Viktige virkemidler er her progressive satser og ulike bunnfradrag.

I et visst omfang kan behov eller utgifter knyttet til for eksempel helse tas hensyn til i skattemessig inntekt ved særfradrag. Likevel vil det være utgifter og betalinger som ikke fanges opp i den statlige inntekts- og formuesbeskatning. Det vil derfor være nødvendig også med et fordelingsmessig perspektiv ved fastsettelse av betaling for offentlige tjenester på andre nivå.

Når det gjelder betaling for ulike tjenester er det på denne måten vanlig at det tas hensyn til betalingsevne. Det legges for eksempel vekt på fordelingspolitiske hensyn til grunn ved fastsettelse av for eksempel egenandeler eller brukerbetaling på kommunalt nivå. Kommunene har med visse spesifikke unntak anledning til å kreve vederlag for tjenester utenom opphold i institusjon etter lov om sosiale tjenester § 4-2. Vederlaget kan maksimalt utgjøre selvkost for kommunen. Vederlaget kan ikke sette høyere enn at vedkommende beholder tilstrekkelig til å dekke personlige behov og sin rolle som forsørger. Når kommunen fastsetter maksimalt vederlag skal det tas utgangspunkt i husstandens samlede skattbare nettoinntekt før særfradrag. Hvis denne er under 2G skal det samlede vederlaget for tjenestene ikke overstige et utgiftstak på 155 kr. per måned. Det samlede fordelingspolitiske perspektivet sikres her ved at det refereres til skattbar nettoinntekt.

Det kan vises til undersøkelser som viser at lavinntektshusholdninger er følsomme overfor brukerbetaling eller egenandeler.

I et fordelingspolitisk perspektiv er det relevant å skjelne mellom ulike tjenester i forhold til hvilket formål de har i forhold til brukerne og hvordan disse tjenestene kan relateres til andre offentlige tjenester eller til private tjenester.

Tilbud om hjelpemidler kan ses ut fra et kompensatorisk perspektiv. Et uttalt formål i lovgrunnlaget er å avhjelpe en funksjonshemming som reduserer arbeids- eller funksjonsevnen. Formålet er altså å gi en person en funksjons- og arbeidsevne som nærmer seg det som gjelder for personer uten funksjonshemming. Ut fra dette perspektiv er det først etter at et hjelpemiddel er stilt til rådighet, at man kan vurdere personene ut fra samme nivå og med en høyere grad av samme muligheter.

I noen tilfeller kan hjelpemidler ses som et alternativ til andre offentlige tjenester, som ikke ville ha vært grunnlag for brukerbetaling. Dette kan for eksempel være ved utlån av utstyr som gjør at pleietrengende kan oppholde seg i hjemmet. Alternativet til et slikt utlån kan i mange tilfeller være at den pågjeldende person må legges inn på sykehus eller få pleie på sykehjem. Selve pleien vil ikke være grunnlag for betaling i sykehjem, men oppholdet og mat kan være det.

Et hjelpemiddel fra hjelpemiddelsentralen kan være et alternativ til tjenester som man eller kjøper i markedet. Dette vil helt klart være tilfelle hvis det er tale om rasjonert tilgang til et hjelpemiddel, hvor alternativet til de som ikke får er å kjøpe en tilsvarende tjeneste. I andre situasjoner kan en tjeneste eller et hjelpemiddel anses som sammenlignbart når det gjelder kostnadsnivå og formål med tjenester eller hjelpemidler som anses for å være et privat ansvar.

For eksempel vil briller og andre hjelpemidler for å korrigere for synsfeil være et privat ansvar innen et visst variasjonsområde.

Noen hjelpemidler kan i en situasjon ses som en forutsetning for at en bruker kan fortsette å bo hjemme. Hvis alternativet er offentlig institusjonsplass eller pleie kan det være en hensiktsmessig løsning med tilrettelegging av boligen. På den andre siden kan en slik tilrettelegging også være et alternativ til å flytte til en mer hensiktsmessig bolig. Det er slik sett ikke enkelt å gi entydige vurderinger av betydningen av ulike hjelpemidler.

Fordelingsaspektet kan også ses på institusjonelt nivå. Det er staten og folketrygden som er ansvarlig for hjelpemidler, og kommunen som er ansvarlig for hjemmehjelp og sykehjem.

4.6 Administrative hensyn

Alle inntektskilder må vurderes i forhold til administrative kostnader og innkrevingskostnader. Hvis en ordning er komplisert å administrere, og det proveny som kan hentes inn er lite, kan nettoinntekten for det offentlige bli liten.

Den enkleste form for egenandel ville være et fast beløp hver gang et hjelpemiddel ble tildelt eller søknad ble behandlet. En slik ordning kunne enkelt bli integrert i den samlede administrasjon av hjelpemiddelsentralene.

Fordelingshensynene som er nevnt over tilsier imidlertid at en slik ordning kan bli for enkel. Det kan argumenteres for å differensiere betalingen i forhold til ulike typer hjelpemidler. Avhengig av størrelsen på egenandelen kan det være nødvendig å differensiere etter betalingsevnen for brukerne. Administrative hensyn tilsier her at differensieringen baseres på etablerte inntektsstørrelser for eksempel som det brukes i kommunal sektor når det gjelder pleie- og omsorg.

Jo enklere kriterier det benyttes når det gjelder typen hjelpemiddel og egenskaper ved brukeren, jo enklere vil administrasjonen bli. Samtidig vil enkle regler tilsi forsiktighet med hensyn til beløpene som kan belastes den enkelte brukeren. Her vil det være nødvendig med en avveining av inntekts og kostnadssiden ved en betalingsordning.

Det proveny som kan hentes inn ved brukerbetaling avhenger av detaljerte forhold ved bruken av hjelpemidler og fordelingen på ulike personer. Man som utgangspunkt tenke på en brukerbetaling som er proporsjonal med verdien av de hjelpemidler som stilles til rådighet men som er begrenset av et øvre beløp som avhenger av brukerens inntekt. I en slik situasjon vil det være enklest å hente inn et vesentlig proveny hvis inntektsfordelingen for brukerne var forholdsvis jevnt, og verdien av hjelpemidlene til hver enkelt var tilsvarende jevn. Hvis

inntekten var ulikt fordelt, og verdien av hjelpemidlene den enkelte har til rådighet var omvendt proporsjonalt med inntekten, ville provenyet bli mindre.

5 Oppsummering og konklusjon

Utgangspunktet for denne utredningen av muligheten for å innføre brukerbetaling for hjelpemidler, spesielt i forhold til eldre brukere som utgjør en stor del av brukerne. Som det er vist utgjør brukere av hjelpemidler en relativt stor andel av de eldre aldersgrupper. Samtidig er det vist at de eldre samlet sett har hatt en noe sterkere inntektsutvikling over tid enn øvrige aldersgrupper.

Når det gjelder henvisning til inntektsutviklingen for eldre kan det være hensiktsmessig å vise til noen relevante momenter

- Selv om det er økning i gjennomsnittsinntekten for eldre aldersgrupper under ett, dekker gjennomsnittstallene over betydelig spredning innen gruppen
- Utviklingen i de eldres inntektsnivå vil allerede avspeile seg i deres bidrag til finansieringen av offentlig sektor via den alminnelige beskatningen. Det fremgår av inntektsstatistikken at veksten i utlignet skatt er økt sterkere enn veksten for bruttoinntekten
- Hvis brukerbetaling skal vurderes ut fra et rent fiskalt motiv kan også endringer i den generelle beskatningen være et relevant alternativ eller supplement
- Det er legitimt at ulike sektorer henviser til inntektsutviklingen når det gjelder finansiering av offentlige tjenester, men det er også nødvendig å opprettholde et overblikk som gjør at ikke for mange tiltak begrunnes med den samme generelle utviklingen i inntekt for de eldre.

Sammenligning av inntektsnivå og inntektssammensetningen for gruppen av brukere og alle innen ulike aldersgrupper viser store forskjeller for de yngste gruppene, men mindre forskjeller jo eldre aldersgrupper man ser på. Det observerte mønster er forenlig med en hypotese om at hjelpemidler for de yngre aldersgrupper i vesentlig grad knytter seg til kompensasjon for funksjonshemninger som påvirker deltakelsen i arbeidslivet og hvor det for de eldste aldersgruppene forekommer et stort innslag av brukere som har hatt en mer gjennomsnittlig deltakelse i arbeidsmarkedet. Det vil imidlertid være nødvendig med mer informasjon om bruk av hjelpemidler for ulike aldersgrupper for å teste denne tolkningen.

Med de forbehold som er nevnt over kan det uansett være flere grunner for å overveie en brukerbetaling.

- Dette kan begrunnes ut fra et fiskalt motiv, hvor den samlede finansiering av offentlig sektor bør spredes på ulike finansieringsformer.
- Det kan også argumenteres for en forsiktig behovsprøving av etterspørselen etter hjelpemidler ved en brukeravgift. Her er det mest naturlig å tenke seg en avsilingsavgift som setter en nedre grense for behovet for et hjelpemiddel
- Det er argumentert for at jo mer vanlige behov som gir grunnlag for et hjelpemiddel, jo mer realistisk er det å kreve en brukerbetaling. Dette gjelder spesielt når behovene som dekkes er sammenlignbare med behov som ellers er et privat ansvar, eller hvis hjelpemiddelet er et alternativ til tiltak som ville være et privat ansvar
- En brukerbetaling kan også ses ut fra praksis i andre deler av offentlig sektor. Dette gjelder spesielt hvis et hjelpemiddel er et alternativ til andre tiltak fra det offentliges side, og hvor det er brukerbetaling knyttet til disse alternativene.

Argumentasjonen som er brukt i dette notatet viser at vurderingen av en brukeravgift er avhengig av en bedre forståelse av betydningen av hjelpemidler for ulike grupper av brukere. Dette gjelder både med hensyn til hvilke behov ulike hjelpemidler dekker og hvordan disse behov og den samlede verdi av støtte i form av hjelpemidler fordeler seg på brukere med forskjellige egenskaper som alder, inntekt, helse med mer.

Dette er temaer som må belyses før man kan treffe en endelig avgjørelse om hensiktsmessigheten av brukerbetaling. Det er også temaer som er avgjørende for hva som kan anses for en hensiktsmessig og rettferdig utformning av en eventuell brukerbetaling, og hvilket proveny som kan forventes fra denne.

6 Litteratur

Austvoll-Dahlgren A, Aaserud M, Vist GE, Ramsay C, Oxman AD, Sturm H, Kösters JP, VernbyÅ. Pharmaceutical policies: effects of cap and co-payment on rational drug use. Cochrane Database of Systematic Reviews 2008, Issue 1.

Bach, P.B. (2008): Cost sharing for health care – Whose skin? Which game?. The New England Journal of Medicine. Volume 358 no. 4, pp 411-413.

Borge, Lars-Erik (2000): Charging for public services: the case of utilities in Norwegian local governments. Regional Science and Urban Economics, vol. 30, pp. 703-718.

Fuest, Clemens og Martin Kolmar (2007): A theory of user-fee competition. Journal of Public Economics, vol 91 pp. 497-509.

Goldman, D.P.; G.F. Joyce og Y. Zheng (2007): Prescription drug cost sharing. Journal of the American Medical Association, Vol. 298 no 1, pp 61-69.

Huber, Bernd og Marco Runkel (2009) Tax competition, excludable goods and user charges. International Tax and Public Finance, vol. 16 pp. 321-336.

Iversen, Tor (2008): Effektivitets- og fordelingsvirkninger av egenbetaling for helsetjenester. Helseøkonomisk Forskningsprogram UiO (HERO) Skriftserie 2008:11.

Kristiansen, F. (2003): Økonomiske konsekvenser av tjenestebasert egenbetaling. SNF rapport 15/03.

NOU 1997:17. Finansiering og brukerbetaling for pleie- og omsorgstjenester.

NOU 1997:8. Om finansiering av kommunesektoren.

Rice, T. og K.Y. Matsuoka(2004): The Impact of Cost-Sharing on appropriate Utilization and Health Status: A Review of the Literature on Seniors. Medical Care Research and Review, Vol. 61 No. 4, (December 2004) 415-452.

Sunnevåg, Kjell og Guttorm Schjelderup (1997): En samfunnsøkonomisk vurdering av ulike finansieringsformer for kommunal virksomhet. Vedlegg 4 i NOU 1997:8 Om finansiering av kommunesektoren.

7 Tabellvedlegg

Aldersgruppe	Inntekt og formue	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
17-34 år	Bruttoinntekt	181 700	188 500	198 200	198 100	198 600	208 000	208 000	225 600
	Personinntekt lønn	157 700	166 200	174 700	175 600	176 100	179 400	190 200	205 500
	Utlikna skatt	43 200	45 400	46 100	45 700	46 600	46 300	48 400	51 900
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	128 700	129 600	136 500	137 500	142 400	146 900	142 300	150 700
	Bankinnskot	40 400	43 900	47 600	49 800	51 200	53 800	58 900	62 500
	Skattepliktig bruttoformue	142 900	150 700	150 700	152 300	156 900	170 400	204 900	228 400
	Gjeld	236 500	262 100	284 800	309 100	336 100	369 400	407 300	442 600
35-66 år	Bruttoinntekt	298 300	302 200	327 300	339 400	352 700	388 000	364 900	400 900
	Personinntekt lønn	209 700	220 700	236 100	245 500	253 300	264 800	283 700	306 100
	Utlikna skatt	80 100	83 400	85 400	87 600	92 400	96 700	99 300	108 900
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	230 400	225 200	244 900	258 000	275 700	303 900	274 300	296 600
	Bankinnskot	102 800	113 000	126 500	133 400	141 100	147 600	161 500	176 000
	Skattepliktig bruttoformue	476 800	504 900	508 000	520 600	551 500	588 100	696 300	776 800
	Gjeld	318 200	347 800	376 100	410 400	454 000	506 900	561 500	617 800
67 år og eldre	Bruttoinntekt	162 100	171 100	183 500	192 200	198 700	222 100	215 400	239 700
	Personinntekt lønn	5 200	5 500	6 100	6 700	7 200	7 900	9 100	10 700
	Utlikna skatt	29 100	31 600	32 600	33 500	34 700	37 600	39 700	45 200
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	116 200	121 700	129 200	135 400	140 800	161 200	151 600	169 200
	Bankinnskot	213 600	232 600	255 400	266 900	278 600	287 500	310 200	340 500
	Skattepliktig bruttoformue	454 100	494 800	513 800	538 100	572 400	591 200	700 600	774 800
	Gjeld	49 700	55 800	61 100	68 800	80 600	97 700	115 200	129 300

Arbeidsnotat nr. 18/10

Aldersgruppe	Inntekt og formue	2 000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
17-34 år	Bruttoinntekt	100	104	109	109	109	114	114	124
	Personinntekt lønn	100	105	111	111	112	114	121	130
	Utligna skatt	100	105	107	106	108	107	112	120
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	100	101	106	107	111	114	111	117
	Bankinnskot	100	109	118	123	127	133	146	155
	Skattepliktig bruttoformue	100	105	105	107	110	119	143	160
	Gjeld	100	111	120	131	142	156	172	187
35-66 år	Bruttoinntekt	100	101	110	114	118	130	122	134
	Personinntekt lønn	100	105	113	117	121	126	135	146
	Utligna skatt	100	104	107	109	115	121	124	136
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	100	98	106	112	120	132	119	129
	Bankinnskot	100	110	123	130	137	144	157	171
	Skattepliktig bruttoformue	100	106	107	109	116	123	146	163
	Gjeld	100	109	118	129	143	159	176	194
67 år og eldre	Bruttoinntekt	100	106	113	119	123	137	133	148
	Personinntekt lønn	100	106	117	129	138	152	175	206
	Utligna skatt	100	109	112	115	119	129	136	155
	Allmenn inntekt etter særfrådrag	100	105	111	117	121	139	130	146
	Bankinnskot	100	109	120	125	130	135	145	159
	Skattepliktig bruttoformue	100	109	113	118	126	130	154	171
	Gjeld	100	112	123	138	162	197	232	260